

Колега Животић је написао књигу која представља резултат деценијског истраживања и промишљања прошлости. Као таква, она је знак зрелости српске историографије и стручне утемељености њених писаца. Историографски допринос овог дела је несумњив.

Љубодраг ДИМИЋ

Бојан Димитријевић. *Србија 1941*.
Београд: Институт за савремену историју, Catena mundi, 2021, 382.

Оно у чему наша историографија дефинитивно оскудева су научно-популарна дела која на пријемчив начин упознају ширу читалачку публику са резултатима научне историографије о појединим темама. У случајевима када су се тог посла прихватили публицисти, резултати нису били најсрећнији, док су, с друге стране, некада дела која су изашла са публицистичким побудама по обиљу података била на граници научних – недостајао им је научни апарат да би постала заиста научна. Бојан Димитријевић се већ доказао као историчар који се у својим многобројним радовима на научни начин бавио разним, пре свега војним темама. Овом књигом, као и претходном, о Александру Ранковићу, он је заложии свој научнички кредибилитет и покушао да дâ један прегледан и лако читљив приказ трагичне 1941. године у Србији – уз коришћење обимне научне литературе, али без фуснота.

Књига се састоји од увода (са реторичким насловом: Зашто 1941 – осамдесет година касније?), четрнаест поглавља подељених у краће целине и закључка са насловом сличним као увод: Зашто 1941? Прво поглавље приказује дилеме југословенског руководства од почетка Другог светског рата до приступања Југославије Тројном пакту. Друго говори о времену од приступања Пакту до пуча 27. марта, а следеће о Априлском рату. Четврто је насловљено Окупирана Србија, али у ствари говори и о прогонима Срба у НДХ. Пето поглавље је насловљено Национални покрет отпора и говори о двема четничким организацијама, Драже Михаиловића и Косте Пећанца. Наслов следећег поглавља још јасније показује ауторове политичко-историјске симпатије: Комунисти крећу у револуцију. Седмо приказује како је дошло до стварања владе генерала Недића, а следеће о општем устанку који је захватио Србију. Наредно поглавље се надовезује на њега и говори о стварању оружаних одреда Недићеве владе који је требало да угуше устанак. Десето поглавље приказује брутално сузбијање устанка од стране немачких трупа, а једанаесто говори о једној од најболнијих тема модерне српске историје – сукобу четника и партизана. Следеће поглавље приказује успостављање везе између избегличке владе, као и Британаца, са покрети-

ма отпора. Тринаесто поглавље приказује слом устанка: истеривање прво партизанских одреда из Србије, а потом и делимично распуштање, легализацију и повлачење четничких одреда. Последње поглавље је посвећено смиривању стања у Србији после слома устанка, мере административне и полицијске реорганизације, као и свакодневни живот под окупацијом током устанка и после њега.

У закључку је сумиран садржај књиге и изнети ауторови судови о бурним догађајима које је описао. По Димитријевићевом мишљењу, година 1941. је била вишеструко трагична, и то због лоших потеза оних који су водили српски народ или су претендовали да то чине. Пакт са силама Осовине је био изнуђен ситуацијом: Југославија је остала без савезника, помоћ није била на видiku, унутрашње слабости велике, војска неспремна и неопремљена... Руководиоци су донели једину рационалну одлуку која се могла донети у том тренутку. Њу је поништила неодговорна група официра, увукавши земљу и народ у неизмерну несрећу. Та несрећа је вишеструко увећана преурањеним устанком, а посебно начином на који су га комунисти водили без обзирања на губитке невиног цивилног становништва. Војна појачања која су немачки окупатори довели, употреба домаћих оружаних снага и пре свега крајње бруталне репресалије су успеле да угуше устанак и умире становништво: по стравичној цени у људским животима.

Аутор сматра да су те године Срби и њихове вође имали неколико пута могућност да бирају, и да су увек изабрали погрешно: „Из мира се отишло – у рат. Из слободне и велике Краљевине Југославије – у малу и окупирану Србију. Из релативног мира – у устанак против противника који је био у зениту своје војничке моћи. Из какве-такве демократије – касније у комунистичку диктатуру. Одговорност српских политичара и војног врха је несумњива за голготу коју је 1941. преживео српски народ. Ношени личним или туђим интересима, лако су жртвовали свој народ.“ У овој последњој реченици се не види оно што провејава у добром делу текста, а то је осуда комуниста због њихове бескрупулозне устаничке стратегије. Ауторова оцена је добро утемељена у чињеницама које је изнео у главном тексту књиге.

Тај текст је, иначе, врло течан и потпуно примерен профилу књиге. Међутим, баш у тој чињеници леже главни недостаци ове, у целини врло добре и отрежњујуће књиге. Зарад занимљивог излагања (које се местимично чита као прави трилер) аутор је неким епизодама и непотребним подацима посветио превише пажње, док је неке важне ствари само споменуо и оставио необјашњене. Тако се нпр. нигде не објашњава ко је био Димитрије Љотић и какав је био његов утицај на колаборационистички апарат. Са тврдњом да Српска добровољачка команда није била страначка војска (стр. 249), а која делимично произилази из занемаривања Љотића и његове организације, не бисмо се могли сложити. Иако они у тренутку настанка јесу радили за колаборационистичку владу, ипак су (упркос томе што сви чланови нису били збораша) до краја рата остали верни Димитрију Љотићу. Други сличан пример истовременог вишка и мањка информација је опис антимаасонске изложбе, без указивања на узроке хајке на масоне и на чињеницу да су сличне из-

ложбе из сличних разлога организоване у више градова окупиране Европе. Димитријевић опширно пише о четницима, али не спомиње њихове огранке у другим деловима Југославије и њихов шовинизам подстакнут Априлским ратом и догађајима у прекодринским крајевима. С друге стране, партизанском покрету (структури, организацији, саставу, бројности) посвећује изненађујуће мало пажње, свдећи га на руководеће комунисте. Није разјашњено шта је, уз патриотизам, привукло људе у те одреде.

Овим смо се дотакли још једне слабости књиге, а она се огледа у недовољној контекстуализацији дела догађаја и појава о којима је реч у књизи. Док су немачки политички интереси за привлачење Југославије у Тројни пакт јасно објашњени, економски разлози су скоро потпуно занемарени. Исто тако, занемарени су економски интереси Трећег рајха у окупираној Србији и њена привредна експлоатација. А они су, пак, у великој мери одредили и границе окупиране Србије. Аутор неучествовање Румуније у нападу на Југославију објашњава само „старим савезништвом“ (80), занемарујући иредентистичке жеље румунског режима и зато могући сукоб са Мађарском око Баната који су утицали да Немачка не укључи и Румунију у напад и комадање југословенске територије. Исто тако, занемарујући политичке и економске интересе, Димитријевић Банат практично искључује из свог излагања. Исто важи и за Косово и Метохију: и за део који је формално остао део Србије под немачком влашћу није објашњено зашто и који економски разлози су за то били меродавни. О Санџаку је речено тек нешто више. Овакав приступ није објашњен, а сем вероватне жеље да обим књиге не буде превелик, не видимо ваљане разлоге.

Упркос овим слабостима, књига Бојана Димитријевића о 1941. години у Србији је врло добро и информативно штиво које подстиче на критичко промишљање новије историје, а посебно на ослобађање од догми и стереотипа које је историографија социјалистичког раздобља дубоко посејала. Истовремено, она представља и позив на опрез да се из некадашњег „једномуља“ не пређе у „другоумље“. Књига је опремљена мноштвом фотографија (чији избор је могао бити и срећнији), списком извора и библиографијом.

Зоран ЈАЊЕТОВИЋ

Милутин Живковић. *Стара Рашка под италијанском окупацијом 1941–1943*, књ. 1 и 2. Београд: Catena mundi, Институт за савремену историју, 2020, 498+478.

Анализирање улоге окупатора током Другог светског рата једна је од недовољно истражених тема у домаћој историографији. Аутори који се баве проучавањем овог сукоба принуђени су да приликом контекстуали-